

Možda smo zakasnili. Možda je "Kraj iluzija" njemačkog sociologa i teoretičara Andreasa

Reckwitz zaista "ona knjiga" koja bi nas držala budnima u kasnonoćnim razgovorima u nekoj konobi, kada je svima zapravo već previše vina, nikome se još ne odlazi, pa se otvara prostor za težak razgovor o "velikim istinama". Gospa je iza nas, za većinu i konobe, ali Reckwitz ostaje. I ne, to ni po čemu nije lako ljetno štivo, jedino što malotko, osim sociologa i penzionera s teretom viška neiskorištenog obrazovanja, ima snage, vremena, pa i želje da u takvu materiju zagrije u radnom dijelu godine. No i zimske su noći duge.

Reckwitz je zastupnik "teorije prakse", zasebnog dijela društvene teorije unutar antropologije i sociologije koji društvo i kulturu objašnjava kao rezultat interakcije strukture i individualnog djelovanja. Prvu svoju knjigu "Die Gesellschaft der Singularitäten. Zum Strukturwandel der Moderne" (Društvo singularnosti. O strukturnoj promjeni moderne) objavio je 2017. U njoj analizira kako ekonomija, rad, informacijska tehnologija, stil života, klase i politika slijede sustav koji cijeni singularnost i obezvrjeđuje kolektivizam. "Kraj iluzija" u velikoj se mjeri naslanja na "Društvo singularnosti", Reckwitz često sam na to podsjeća, šteta je što potencijalni hrvatski čitatelj nema mogućnost sudjelovanja u tom kontinuitetu, ako se ne prihvati čitanja u originalu.

Reckwitz je autor s radarom za duh vremena. On uočava zastarjelost društvenog obrasca i poziva na promjenu. Ili barem zaključuje da je promjena neizbježna. Njegova, možda ključna misao: "Od 2010. paradigma svemu otvorenog liberalizma je zapala u stanje temeljne krize, čiji je simptom kontinuirani populistički revolt. Pitanje je: koja će paradigma biti sljedeća?" Reckwitz nam nudi i odgovor: "U dobrom scenariju to će biti paradigma regulatornog liberalizma koji ima za cilj regulirati i uspostaviti red i društveno-ekonomski i kulturno, iako na neki način i iz društvene pozadine koja se razlikuje od one iz stare paradigme društvenog korporativizma."

Već u uvodu "Kraja iluzija" stvari su postavljene jasno: "Neki događaji koji se retrospektivno smatraju epohalnim kad se dogode percipiraju se tek kao mar-

KRAJ ILUZIJA

Jesmo li stigli do kraja velike priče o napretku?

"Od 2010. paradigma svemu otvorenog liberalizma je zapala u stanje temeljne krize, čiji je simptom kontinuirani populistički revolt. Pitanje je: koja će paradigma biti sljedeća?" piše u svojoj novoj knjizi "Kraj iluzija" njemački sociolog i teoretičar Andreas Reckwitz

PIŠE VIKTOR VRESNIK | SNIMKE AFP

ginalni, dok se, u slučaju drugih, čovjek može točno sjetiti – čak i godinama kasnije – trenutka kada se 'nešto dogodilo', kao i vlastitih osjećaja zbunjenosti, bespomoćnosti, straha ili nevjerojatne radosti kao odgovora na nešto što se događa, iako je naizgled nemoguće."

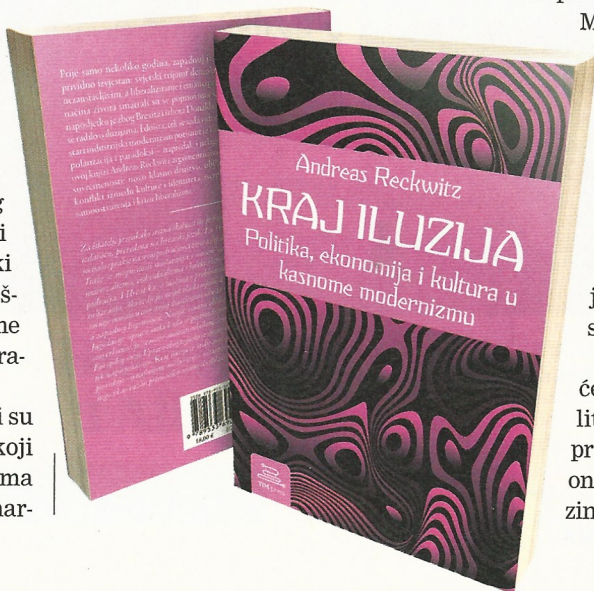
Reckwitz kao Nijemac tu, naravno, prvo priziva sjećanja na 9. studenoga 1989. godine, dan kada je pao berlinski zid, što je, kaže, bio "njegov 11. rujna 2001.", velika prekretnica za svakog građanina svijeta koji je rušenje njujorških tornjeva mogao promatrati uživo. Slijed važnih događaja

Andreas Reckwitz je autor s radarom za duh vremena, uočava zastarjelost društvenog obrasca i poziva na promjenu. Njegova knjiga "Kraj iluzija" nedavno je objavljena u hrvatskom prijevodu u izdanju nakladne kuće Tim Press

koji dalje donosi predvidiv je svakome sa Zapada: "Kao i mnogi drugi, osjećao sam sve veći osjećaj nelagode tijekom mjeseci koji su prethodili američkim predsjedničkim izborima, koji su obilježili iznenađujuću nominaciju Donalda Trumpa za kandidata Republikanske stranke i njegovu ružnu, brutalnu kampanju protiv Hillary Clinton. U lipnju 2016. većina britanskih građana glasala je za izlazak svoje zemlje iz Europske unije. Na francuskim predsjedničkim izborima 2017. nitko od kandidata etabliranih stranaka nije uspio ući u drugi izborni krug, ali jest desna populistica Marine Le Pen. Zatim je izgubila od Emmanuela Macrona, osnivača nove liberalne stranke En Marche!, koji se potom 2018. i 2019. morao suočiti s velikim prosvjedima žutih prsluka. U Italiji je (desničarska) populistička vlada došla na vlast 2018. (što još nije ništa u usporedbi s oštrim zaokretom 2022.), a u

Mađarskoj i Poljskoj, nekad modelima nove demokracije u postkomunističkoj Europi, na udaru su demokratske institucije. Europska unija, koju su mnogi smatrali rezultatom političkog razvoja na kontinentu koji je izvukao pouke iz svojih prošlih ratova, kao i tradicionalna lijevo-desna shema za krajolik političkih stranaka, iznenada su se pokazali krhkima."

To je okvir iz kojega Reckwitz kreće u rekonstrukciju kulturnog (i političkog, pa i ekonomskog) modela, pri čemu za njega kultura nije samo ono što pratimo u "kulturnim magazinima", nego cijeli paket sadržaja ►

"Moramo priznati
činjenicu da će razvoj
društva u 21. stoljeću
doći s iskustvima
gubitaka koji se ne mogu
izliječiti ignoriranjem.
Ti se gubici moraju
identificirati kako
bi društvo izbjeglo
upadanje u trajnu
populističku spiralu
bijesa i nezadovoljstva",
piše Reckwitz

kojima kvalitativno dopunjavamo temeljno preživljavanje, i tu on, nažalost, u značajnoj mjeri zakazuje. Ne jer nema znanja ili snage, toga njemu ne nedostaje, nego zbog europske endemske sklonosti da jednom kada se postavi dijagnoza, rješavanje problema prepustimo nekom drugom – nasljednicima, konkurentima, “narodu” kao kolektivnom filtru ideja koje se onda u bazi uzdižu ili propadaju.

Nakon devedesetih godina prošlog stoljeća, piše Reckwitz, opća tendencija u medijima, politici, poslovanju, pa čak i u velikim dijelovima intelektualnih rasprava bila je “istkati veliku priču o napretku: ekonomskom, političkom, društvenom, kulturnom i tehnološkom”. Tu Reckwitz ne ostaje dužan Francisu Fukuyami, američkom politologu koji je, “posuđujući od

Hegela i Alexandra Kojèvea (francuskog filozofa i političara, ruskog špijuna, deklariranog staljinista, ali i koautora ideje GATT-a i Europske zajednice), pripovijest sažeo u svoj koncept “kraja povijesti”. Činilo se, barem Fukuyami, da smo postigli stanje u kojem su institucionalni poreci politike i ekonomije

Ekološki problemi poništiti će model razvoja koji je pretpostavljao da je moguće povećati materijalno bogatstvo na neodređeno vrijeme

poprimili oblik koji više ne treba mijenjati – ili čak onaj koji je nemoguće promijeniti. Iz današnje perspektive, zaključuje Reckwitz, Fukuyamina se priča čini prilično naivnom.

Danas viša klasa lebdi iznad stvari, tumači nam Reckwitz. Mjesto “superbogatih” – gornjih jedan posto društva – lako je definirati formalnim pojmovima. Dok dvije srednje klase ovise o prihodima od zaposlenja, viša klasa može živjeti od (naslijeđene ili zaradene) imovine. Još od osamdesetih, kao što su pokazali autori poput Thomasa Pikettyja, ljudi na vrhu ekonomske piramide u zapadnim društvima, ali od tada i u zemljama kao što su Rusija ili Kina, iskusili su pretjeran porast svoje privatne imovine. Stoga višu od srednje klase jasno razlikuje opseg njezina ekonomskog kapitala, a ne opseg njezina kulturnog kapitala. Zapravo, došlo je do pretvorbe kvantitete u kvalitetu: sada je imovina, bilo u obliku financijskog kapitala ili nekretnina, toliko velika da više nije potrebno da pripadnici ove klase rade.

Po Reckwitzu, nova viša klasa više ne zastupa onu vrstu konzervativnih vrijednosti koje je zagovarala stara viša klasa, nego radije propagira etos “poboljšanja svijeta”, koji se možda najjasnije može vidjeti u primjerima iz života “gurua digitalne ekonomije”

Za razliku od tradicionalnog tipa rentijera (stare više klase, koja, naravno, još postoji), za novu je višu klasu karakteristično da njeni članovi ipak rade i ostaju aktivni: sjede u korporativnim odborima i rade u najvišem ešalonu financija ili prava. Nova viša klasa uključuje i utjecajne zvijezde u medijima, profesionalnom sportu, umjetnosti i arhitekturi, kao i vrhunske zarade u vodećim tvrtkama digitalne ekonomije. Dionje-

zina bogatstva možda je naslijeđen, ali je u velikoj mjeri rezultat vještog povećanja nečijeg pretjerano visokog prihoda od rada. Ovdje se profitira na tržištima pobjednika kasnomoderne ekonomije znanja i kreativne ekonomije koja pretjerano nagrađuje one koji su posebno uspješni.

Po Reckwitzu, nova viša klasa više ne zastupa onu vrstu konzervativnih vrijednosti koje je zagovarala stara viša klasa,

Sljedeća će biti paradigma regulatornog liberalizma kojemu je cilj uspostaviti red i društveno-ekonomski i kulturno, piše Reckwitz

već radije propagira – uz političke stavove u skladu s vlastitim financijskim interesima – etos “poboljšanja svijeta”, koji se možda najjasnije može vidjeti u primjerima iz života “gurua digitalne ekonomije” (Gates & Co.) i novih titana financijskog tržišta (Buffett & Co.) i njihovu “solucionizmu”.

Za razliku od te “društvene kreme”, nova niža klasa također je definirana vlastitim načinom života, samo što su ovdje ne-realna dugoročna ulaganja srednje klase u status (prije svega kroz obrazovanje), a predanost obrazovane klase uspješnom samoostvarivanju čini se ekscentričnom. Iako se dijelovi ove klase još uvijek drže vrijednosti stare srednje klase (samodisciplina i red), sveukupno je karakterizira drugačiji način života koji ukazuje na njezinu nesigurnost: iz dana u dan preživljava se trikom, “muljanjem”.

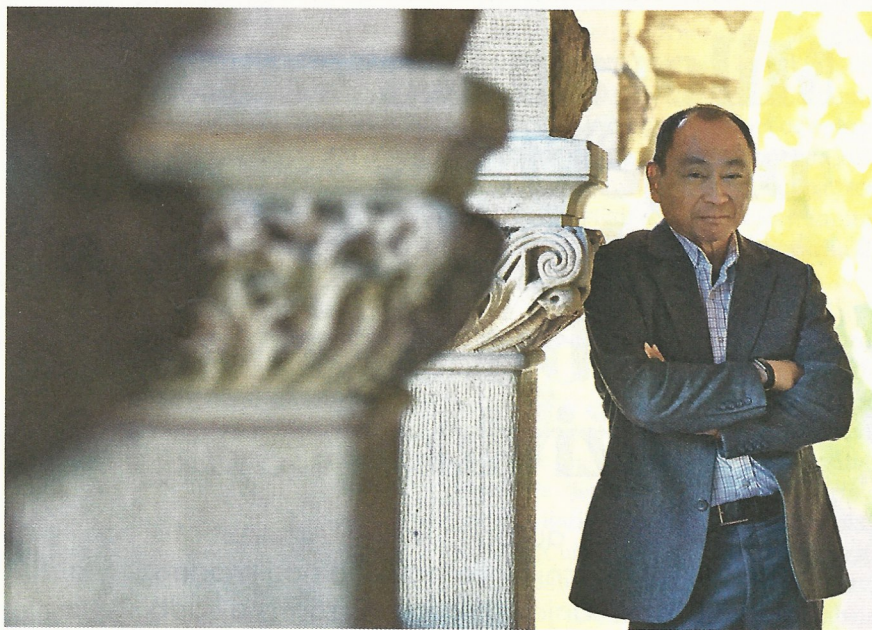
Gubitnici ovih kasnomodernih transformacija su poznati, to su većinom stanovnici nesigurnog “globalnog Juga”, koji moraju živjeti bez izgleda za poboljšanje, svjesni rastuće srednje klase u zemljama u razvoju i zapadnog prosperiteta. Reckwitz nas upozorava da gubitnika ima i u zapadnim zemljama, gdje je za novu nižu i staru srednju klasu prijelaz iz industrijske moderne u kasnu modernu značio gubitak društvenog statusa.

Od 2010. ova suprotstavljenost pozitivnih i negativnih iskustava u kasnomodernoj društvenoj strukturi, koja se prevodi u optimistične ili pesimistične osjećaje o budućnosti, također se odrazila na politički krajolik mnogih zapadnih zemalja. Naravno, raspad izjednačenog društva srednje klase utječe na politički sustav od 80-ih, kada na njega sve više utječe nova srednja klasa. Od 2010. godine, međutim, uspostava desnog populizma formirala je protupokret koji je potpuno restrukturirao politički krajolik u mnogim zemljama.

Reckwitz nas ipak, možda neočekivano, poziva na akciju: “Općenito, moramo priznati činjenicu da će razvoj društva u dvadeset i prvom stoljeću doći (već je došao) s iskustvima gubitaka koji se ne mogu izliječiti ignoriranjem. Ti se gubici moraju identificirati i obraditi kako bi društvo izbjeglo upadanje u trajnu populističku spiralu bijesa i nezadovoljstva.” I tu se Reckwitz susreće sa svojim glavnim problemom, kojega je, to se nazire, svjestan, iako mu je to teško priznati: svi dosadašnji pokušaji upravljanja društvom na “kulturalnoj razini” ili su propali ili završili u nekoj vrsti za narod ružne diktature.

On prepoznaje “tri sustavna uzroka”

Novu nižu klasu karakterizira način života koji ukazuje na njezinu nesigurnost: iz dana u dan preživljava se trikom, “muljanjem”

Nakon 90-ih, piše Reckwitz, opća tendencija bila je “istkati veliku priču o napretku: ekonomskom, društvenom, kulturnom i tehnološkom”. Tu Reckwitz ne ostaje dužan Francisu Fukuyami i njegovu “kraju povijesti”

erozije društva. Za početak, transformacija iz industrijskog u postindustrijsko društvo, koju je dodatno potaknula digitalizacija, dovela je do gubitka sigurnog industrijskog svijeta rutinskih fizičkih i administrativnih poslova, koji je mogao pružiti model “društva jednakih” (kao da je društvo jednakih ikada postojalo). Drugo, “globalizacija je dovela do gospodarskog i političkog uspona globalnog Juga, posebno u istočnoj i južnoj Aziji, tako da je Zapad u procesu nepovratnog gubljenja svoje hegemonije, privilegirane sposobnosti gomilanja bogatstva i političke dominacije”.

I tu je, međutim, pitanje što se zapravo događa. Je li danas doista riječ o “kraju globalizacije”, a Reckwitz nije prvi koji to zaključuje, ili je riječ o selidbi njezina središta sa Zapada prema Istoku. Europljaninu je možda teško pojmiti da su London, Pariz i New York danas magneti samo za nepopravljive romantike sa Zapada; novom svijetu privlačniji je Seul, pa i Singapur sa svojim diktatorskim modelom vla-

sti, od starih metropola koje su svoj zenit proživjele sredinom prošlog stoljeća, ili sredinom njegove druge polovice.

Treće, “sve teži ekološki problemi, uzrokovani industrijskim i postindustrijskim načinom života koji kulminiraju klimatskim promjenama, dovest će do nepovratnog gubitka modela društvenog razvoja koji je pretpostavljao da je moguće povećati materijalno bogatstvo na neodređeno vrijeme. Tradicionalni koncept napretka, koji je služio kao mjera političkog i društvenog razvoja od prosvjetiteljstva, i sam će morati biti revidiran u dvadeset i prvom stoljeću”.

I to je, naravno, opet nešto o čemu se puno raspravlja na Zapadu, a u Aziji malo ili nimalo, uz iznimku tonućih Maldiva, turističkog raja u Indijskom oceanu, irelevantnog za stvaranje globalnih trendova, koji će jednom kada nestane biti brzo zaboravljen. Za razliku od, recimo, jednako tonuće Veneције. Ali Zapad je uvijek bio licemjeran. ■